

Görünen ve Görünmeyen*

Frédéric BASTIAT**

101

Piyasa

İktisatta bir hareket, alışkanlık, kurum ya da yasa yalnız tek bir sonuç değil, bir sonuçlar dizisi yaratır. Bunlardan görünen ilk sonuç, sebebiyle aynı anda ortaya çıkarken; görünmeyen diğer sonuçlar ise ilk sonucu bir zaman farkıyla takip eder. İşte görünmeyen bu sonuçları önceden görebilirsek kendimizi şanslı sayabiliriz.

İyi bir iktisatçı ile kötü bir iktisatçı arasındaki fark, kötü iktisatçının kendisini, yukarıda sözü edilen, görünen sonuçlara hapsedmesidir. Oysa iyi bir iktisatçı görünen sonuçlar kadar doğrudan gözlemlenemeyen, ama önceden tahmin edilmesi gereken sonuçları da hesaba katar. Örneğin, görünen ilk sonucun olumlu, görünmeyen ve daha sonra tezahür edecek olanların ise olumsuz olduğu bir iktisadî olayda kötü bir iktisatçı, hemen görünen ilk sonucun ve onun beraberinde getirdiği asgarî faydanın peşine düşer. Oysa iyi bir iktisatçı oluşabilecek zararı göze alma pahasına, azamî faydanın peşine düşer. Bu durum sağlık, ahlâk gibi yaşamın diğer alanlarında da geçerlidir. Geneldé bir alışkanlığın ilk meyveleri tatlı, sonrakiler ise acıdır. Sefahat, tembellik, müsriflikte olduğu gibi. Görünen sonuçlardan etkilenmiş ve görünmeyen sonuçları sezmeyi henüz öğrenememiş birinin, yukarıda bazılarını saydığımız, kötü alışkanlıkların pençesine düşmesi oldukça kolaydır. Resmetmeye çalıştığımız bu durum insanoğlunun acı dolu evrimini açıklar.

Cehalet insanı henüz beşiğindeyken yakalar ve insanoğlu uzunca bir süre, ta ki çok önemli iki öğretmen, tecrübe ve "ileri görüşlülük", ona doğru yolu öğretinceye kadar, davranışlarını görünen ilk sonuçlara göre düzenler. Tecrübe etkili, fakat zalim bir öğretmendir. O, olayın bütün sonuçlarını algılatarak öğretir. Tecrübenin sonunda öğrenmemek imkânsızdır; insanın ateşin yaktığını yanarak öğrenmesi gibi. Ben mümkün olduğunca nazik bir öğretmen olan ileri görüşlülüğü bu sert öğretmene yeğlerim.

* "What Is Seen and What Is Not Seen", *Ideas on Liberty*, June 2001.

** Ekonomi gazetecisi, politikacı.

Şimdi görünenle görünmeyi karşı karşıya getiren çeşitli iktisadî olayların sonuçlarına bir göz atalım.

Kırık Pencere

Uslanmaz oğlu cam kırmış iyi bir vatandaşın, James Goodfellow, hiddetine hiç tanık oldunuz mu? Bu manzaraya şahit olduysanız çevredekileri de gözlemlemiş olmalısınız. Çevredekilerin hemen hepsi aynı talihsiz teselliye dile getirir: “Böyle kazalar hiç kimsenin yararına esmeyen kötü bir rüzgâr değildir; bunlar, endüstriyi devamlı kılar. Herkes bir ekmek kapısı bulmak zorunda. Hiç kimse cam kırmasaydı, kırılan camları yenileyecek biri olmazdı.” Bu teselli formülü, büyük suçu meydana çıkaracak iyi bir araçtır. İşte bu basit hadise tüm iktisadî kurumlarımızın temelinde yatan sorunu bize tüm açıklığıyla anlatmaktadır.

Söz konusu cam kırılması olayındaki tahribatı gidermenin maliyetinin altı frank olduğunu varsayalım. Kaza, sözü geçen endüstriye altı franklık teşvik verdi dersiniz, bu fikre tamamen katılır, muhakemenizin doğruluğuna hiçbir şekilde itiraz etmem. Camcı gelecek, işini yapacak, altı frankını alacak ve camı kıran dikkatsiz çocuğa tüm kalbiyle minnet duyacaktır. Bu, görünenin bilgisidir. Ancak buradan cam kırmanın paranın dolaşımı için iyi bir şey olduğu ve endüstriyi genel olarak teşvik ettiği sonucuna ulaşırsanız, böyle bir şeyin hata olduğunu ve teorinizin görünmeyi hesaba katmadığını haykırmakla yükümlü olurum.

Sözünü ettiğimiz bu olayın görünmeyen yüzü; vatandaşımızın kırılan cam için harcadığı altı frankı başka herhangi bir şey için harcayamayacak olmasıdır. Değiştirilecek bir pencere camı olmasaydı bu vatandaş eskimiş ayakkabılarını yenileyebilir ya da kütüphanesine yeni bir kitap daha katabilirdi. Endüstriyi genel olarak düşündüğümüzde, cam kırılmamış olsaydı, ayakkabı endüstrisinin ya da herhangi başka birinin, altı franklık teşvik almış olacağını görebiliriz. Yani görünen pozitif faktör kadar görünmeyen negatif faktörü de göz önünde bulundurursak, cam kırılma da kırılmasa da endüstrinin genelini ya da ulusal iş gücünün hiçbir kârının olmadığını anlayabiliriz.

Şimdi James Goodfellow’u düşünelim: İlk kırık pencere hipotezinde altı frank harcar ve yeni pencerenin, önceki pencereden az veya çok olmayan hazzını duyar. Kazanın gerçekleşmediği ikinci hipotezde ise James, altı frankla bir çift ayakkabı alır ve sağlam bir pencereye sahip olmanın hazzı kadar ayakkabının hazzını da duyar. James Goodfellow toplumun bir parçasıysa buradan, toplumdaki işi, işgücünü ve hazları düşünerek; toplumun, kırık bir pencerenin değerini kaybettiği sonucuna varabiliriz. Yani; toplum, gereksizce tahrip edilmiş nesnelere değerini (işgücü ve haz anlamında) kaybeder. Ve buradan da yapılacak bir genelleme ile korumacıların saçlarını havaya kaldıran şu aforizmaya ulaşırız: Kırmak, zarar vermek, israf etmek ulusal işgücünü teşvik etmez. Ya da daha açık bir şekilde ifade edersek: “Tahrip yarar sağlamaz.”

Peki Moniteur industriel ya da Paris’in yanmasının ardından yeniden yapılmak zorunda olan binalar sayesinde endüstrinin ne kadar kazancı olacağını titizlikle hesaplayan değerli şahsiyet M.de Saint Chamans’ın çırağı buna ne diyecek?

Yasama faaliyetlerinin ruhuna da nüfuz etmiş dahiyane hesaplarınızı alt üst ettiğim için üzgünüm. Size görünenin arkasındakine, yani görünmeyene girerek tekrar başlamanız için yalvarıyorum.

Okuyucuya sunduğum bu küçük oyunda, görünenin aksine, iki değil üç kişi vardır. Bu üçüncü kişinin varlığını görmek için dikkat ve gayret sarf etmek gerekir. Bu şahıslardan ilki, James Goodfellow, iki ihtiyacını karşılayabilecekken, tahrip sebebiyle, bunlardan yalnızca birini karşılayabilen müşteridir. Diğeri, camcı karakteri, bir kaza sonucu endüstrisi teşvik edilen üreticidir. Üçüncüsü ise, aynı sebeple kazancı engellenen ayakkabı üreticisi ya da herhangi bir imalatçıdır. Her zaman gölgede kalan ve “görünmeyen” olarak tabir edilen bu üçüncü kişi problemin en önemli parçasıdır; çünkü, tahribattan bir yarar ortaya çıkmayacağını anlamamızı sağlar. Ayrıca, ticaret kısıtlamalarının faydalı olabileceği tezinin, kısmî tahribatlardan fayda sağlanabileceği tezi kadar saçma olduğu, yine onun sayesinde anlaşılabilir. Sınırlamacı ölçülerin lehine gelişmiş bu argümanların temelinde yatana ulaşırsanız, bulacağınız, klişeleşmiş şu cümle olacaktır: “Hiç kimse cam kırmayı, kırılan camları yenileyecek biri olmazdı.”

Çeviren: Emrah Akkurt